

**Karel Malý, Trestní právo v Čechách v 15. - 16. století,
Univerzita Karlova, Praha 1979, str. 262**

Zájem o právní minulost splývá v obecném povědomí zpravidla se zájmem o minulost trestního práva a trestní justice. A přece, jak o tom svědčí každá bibliografie, náleží - možno říci - k paradoxům právní historie jako odborné disciplíny to, že v porovnání s ostatními odvětvími právního řádu věnovala trestnímu právu velmi málo zájmu. Badatelů, kteří se touto tematikou zabývali, je poskrovnu nejen v naší, nýbrž i cizí literatuře. K jejich výčtu stačí obvykle - obrazně řečeno - počet prstů jedné ruky, a to ještě zbývají volná místa. V německé literatuře je např. dodnes považováno za základní dílo Rudolfa Hise z r. 1928; ostatně nedávno v USA vyšlý reprint klasické práce Jamese Fitzjamese Stephena z osmdesátých let minulého století ukazuje, že jeho motivem nebyla asi jen snaha přiblížit veřejnosti v novém vydání toto třídílné kompendium, nýbrž nepochybně i nedostatek novějších prací. Zmíněnou mezeru v posledních letech nemohla vyplnit ani tak řečená literatura faktu.

Ještě jednu okolnost je třeba si uvědomit při posuzování každé historické práce o trestním právu; že i ona úzce souvisí s malým zájmem o vývoj tohoto oboru, není třeba dodávat. Trestní právo se vyvíjelo poněkud jinak než ostatní právní odvětví, jmenovitě jinak než civilní právo. Zásadním zvratem tu byla epocha osvícenství a buržoazních revolucí, které v této oblasti přerušila kontinuitu vývoje otevřeněji než jinde. Nové trestní právo kapitalistické éry bylo v minulém století oborem jakoby bez minulosti. Právě tato skutečnost historický zájem o něj spíše brzdila, než aby jej rozvíjela.

Proto je třeba každou práci podobného zaměření uvítat jako cenné obohacení tohoto dosud opomíjeného úseku. Platí to tím více, jde-li o práci soubornou. Malého kniha, jak je možno hned úvodem zdůraznit, všechna tato měřítká splňuje. Autor není nováčkem v bádání o trestně-právní minulosti. Větší část své dosavadní práce věnoval - byť zatím převážně v dílčích studiích - naznačené tematice. Byl tedy na svoji práci připraven a dlužno říci, že její celkový ráz prozrazuje, že to byla příprava dobrá.

K Malého monografii nalezne nepochybně cestu jak odborně, tak i méně odborně poučený čtenář. Profesionální pohled se obrací především k věcnému a časovému vymezení práce. Malého kniha je, jak ukazuje, její titul věnována trestnímu právu v Čechách v 15. a 16. stol. Název přesně odráží její koncepci. Autorovi jde o vývoj trestního práva - bylo by lze dodat: trestního práva hmotného - k trestnímu řízení a jeho vývoji jen přihlíží, soustavně se jím nezabývá. Ani časové ohraničení práce není zamýšleno mechanicky. Obě století, která jsou uve-

dena v názvu, tvoří jistý vývojově uzavřený celek. V předhusitských i pohusitských Čechách se ustalují některé charakteristické rysy trestního práva, které ve starším období našeho feudalismu vystupují ještě méně zřetelně. Jde zejména o rozšíření veřejné iniciativy při stíhání trestné činnosti, stejně jako o stabilizaci některých základních skutkových podstat. Ani hledisko pramenného dochování nelze pomíjet: v 15., a zejména v 16. stol., kdy vrcholí kodifikační snahy jak v zemském, tak posléze i v městském právu, je heuristická situace pro každého badatele daleko příznivější než v předchozím období. Že to ovšem vždy neznamena ulehčení práce, k tomu bude příležitost se ještě vrátit. Zatím lze tedy říci, že autorovo věcné i časové východisko se jeví jako oprávněné, neboť dovoluje rozvinout bohatý a barvitý obraz trestněprávního vývoje, jaký poskytuje právě doba stavovské monarchie v minulosti českého státu a práva.

Trestní právo v Čechách v dotčeném časovém úseku nebylo upraveno jednotnou a obecně platnou soustavou právních norem. Navíc mezi oběma stavovsky vymezenými právy - tedy mezi zemským a městským právem - existovala řada dalších rozdílů. Ty nesetřelo ani kodifikační utřídění, ke kterému, jak bylo již řečeno, zemské i městské právo v 16. stol. dospělo. Lze tvrdit, že trestní právo bylo na půdě městského práva, tedy v Koldínově zákoníku, zachyceno soustavněji, než v okruhu zemského práva, kde trestněprávní normy byly zařazeny do nově vydávaných zemských zřízení. Otevřenou do určité míry zůstává i aplikace trestněprávních norem v poddanské venkovské oblasti. Autor se vypořádal velmi dobře se všemi právě dotčenými metodickými otázkami. Nejen že si uvědomil jejich váhu, dovedl z nich vyvodit i správné závěry. Rozdíl mezi zemským a městským právem, jehož zdůrazňování se v Malého práci stále opakuje, pěkně zachycuje základní rysy právního řádu stavovsky uspořádané feudální společnosti, což na tak významném úseku, jakým bylo trestní právo, jistě není nedůležité. Podnětně je ukázán i význam městské trestní jurisdikce pro poddanský venkov.

Malého kniha je prací, která chce být systematickým dílem. Skutečně takovým také je. Usiluje o to podat obraz trestního práva způsobem, který odpovídá současným pojmům vědy o trestním právu, přitom se však stejnou měrou snaží vylíčit i to, co bylo specifickým pro trestní právo minulosti. Je to ovšem úkol značně náročný. K autorovým zásluhám patří, jak jej splnil. Malý si dovede poradit s rozdíly mezi právem psaným a nepsaným, tedy mezi zákonnou a obyčejovou normou a s úspěchem dovede stopovat i hlavní projevy soudobého právního vědomí.

Cíl, který si vytkl, byl však namáhavý ještě i z jiného - možno říci - pracovně technického hlediska. Sestavit z mozaikovitě roztroušených zásad a předpisů celkový obraz je pracovně a intelektuálně ob-

tížné vždy i v platném právu. Tím více to platí o historikové práci, který přesné znění právních norem musí v pramenech teprve ověřovat a současně přihlížet k měnící se dynamice vývoje. Co Malý jako badatel o minulosti českého trestního práva čtenáři předkládá, je výsledkem vskutku namáhavé a klopotné práce, v níž bylo snadné zabloudit. Jestliže tedy autor neztratil v této záplavě materiálů orientaci a navíc dospěl k přehledným a jasným závěrům, pak kromě toho, že je možno jej pochválit, je třeba k hodnocení výsledků jeho úsilí připojit i jistou dávku vděčnosti za to, že tuto práci vykonal.

Úspěšné zdolání všech naznačených překážek vydalo proto také zralé plody. Malého obraz českého trestního práva v 15. a 16. stol. je obrazem systematickým a vyčerpávajícím, který nabízí souhrnnou a zároveň i detailně propracovanou informaci, a to v takové míře, v jaké ji poskytují podobné práce o právu platném. To je asi nejvlastnější přínos autorova badatelského úsilí.

Nad stránkami Malého knihy je však možno se zamyslet ještě i jinak. Malého práce není jen rekonstrukcí systému trestního práva, které v minulosti platilo. Snaží se - jak bude příležitost se k tomu ještě vrátit, rovněž úspěšně - naznačit i cosi dalšího: v první řadě konfrontovat normu a praxi, tedy sledovat nejen to, co jako právo platilo, nýbrž i to, jak právní normy byly užívány, jak se jejich platnost prosazovala v soudobém životě. A tady se ocitáme u zdroje dalších úvah. Že ani tato cesta není jednoduchá a snadná, ví každý, kdo měl příležitost se zabývat právem v historické retrospektivě. Je známo, že řada badatelů si tuto otázku v různých souvislostech a různým způsobem kladla. Rovněž stejně dobře je známo, že zjistit objektivní platnost právních norem je vždy pracné, natož jde-li o minulost. Proto se nelze divit pochybnostem, které byly v tomto směru nejménou vysloveny a které také nejménou vyústily v malomyslnou skepsi, zda vůbec je naznačená cesta schůdná a zda právo minulých epoch není v historikově pohledu opravdu jen jednostranným monologem zákonodárce. Recenze jedné knihy se sotva hodí k podobným úvahám. Je však třeba o nich hovořit, neboť Malého kniha - ať již chtěně či bezděčně - na ně jistou odpověď dává. Zejména v dokladech, které autor získal z rukopisných fondů, se dobře odráží poměr normy a její aplikace. Judikatura svědčí o tom, jak právní normy byly často i volně a arbitrárně aplikovány, jak ale současně nelze pochybovat, že - budiž tak dovoleno říci - skutečně platily. Je to zvláště dobře patrné tam, kde jde o aplikaci zákonných trestních sankcí; např. Koldínův zákoník přinášel řadu imperativně uložených trestních sazeb, praxe však na ně reagovala pružně a aplikovala je podle okolností případu (při nedostatku obecných zásad o polehčujících okolnostech) ve značném rozpětí. Malého práce tak

nepochybně zachycuje ono rozmezí vývoje, které nakonec vyústilo známou zásadou, že není "trestu bez zákona", že tedy nelze uložit trest, jaký zákon nezná.

Malého kniha, jak bylo již řečeno, je prací soubornou a systematickou. Není vlastně určena k tomu, aby byla čtena nepřetržitě od prvé do poslední stránky. Tím ale zdaleka není řečeno, že by neposkytovala i přitažlivý čtenářský zážitek. Malý je autor, který má smysl pro detail i pro jeho žánrové zabarvení a dovede jej také pointovat, jak ukazují zvláště přímé citace z pramenů. Potvrzuje se tu, co svého času poznal již Zik. Winter a co po něm znovu objevil jazykozpytec Jílek-Oberpfalzer: že totiž minulost trestního práva, zvláště trestní judikatura jsou jedinečným zdrojem nejen právněhistorického poznání, nýbrž i odrazem svérázné psychiky lidí minulých dob, jejich mentality, jejich životních postojů a názorů.

Náleží-li Malého knize o trestním právu v 15. a 16. stol. chvála, není to jen výsledkem autorovy erudice, nýbrž ještě i čehosi jiného, co čtenář brzo se sympatiemi vycítí z každého odstavce; touto další složkou autorova úsilí je zaujetí pro věc a poctivost v práci.

Valentin Urfus